

Granskande journalistik och reality-tv visar helt skilda bilder av välfärden

Ur antologin [*Den kantstötta välfärden*](#).

I den granskande journalistiken är lösningen myndighetspersoner som skärper till sig. I dokusåpan är lösningen välgörare som ger och utsatta som tar emot, lyssnar, lär och lyder. Två medieformat, två välfärdsideologiska mönster.

Olika bilder som presenteras genom media är en del av en definitions- och värderingsprocess som görs kollektivt. Sociala problem får olika betydelse, allvar och angelägenhetsgrad och förses med orsakssamband, förklaringsmodeller och lösningsförslag. I mitt kapitel i *Den kantstötta välfärden* visar jag kontrasterna mellan granskande tv-journalistik och så kallad reality-tv. De förmedlar helt olika föreställningar om välfärd.

***Den ofärdiga välfärden* skrevs i en journalistisk brytningstid.** Nyhetsjournalistiken hade under efterkrigstiden varit hovsam och medierna fungerade som en megafon för myndigheterna. Men under 1960-talet och framåt etablerades istället ett granskningsideal och medierna blev den tredje statsmakten. Välfärden började skildras, inte som en framgångssaga, utan som ett mångfasetterat problemområde. Enskilda människor framställdes som offer för illa skött myndighetsutövning och de ansvariga som inkompetenta, känslolösa eller i vissa fall rent bedrägliga. Press, radio och tv bidrog till att välfärdens utsatta förmånstagare inte längre uppfattades som tacksamma objekt som stod med mössan i hand, utan istället började framstå som medborgare som kan ställa krav på samhället och för vilka välfärd är en rättighet.

Under 1990-talet nådde fenomenet reality-tv eller dokusåpa svensk tv. Dess uppkomst och popularitet sammanföll i hög utsträckning med privatisering, påstådd nedmontering av välfärden och ett alltmer individualiserat samhälle.

En populär variant av reality-tv har ett välgörenhetsperspektiv som innebär att själva programidén är att mobilisera givmildhet och frivilliga insatser till förmån för behövande. I programmet *Extreme Makeover – Home Edition* väljer till exempel produktionsteamet ut en familj på obestånd som på grund av sjukdom, bortgång i familjen eller något annat behjärtansvärt behöver ett nytt hus. Familjen skickas på semester och på en vecka river man ner det gamla huset och bygger ett nytt. När familjen ser det nya huset skriker de av glädje, ackompanjerade av en stor skara supporters som följt utvecklingen. Ibland får familjerna även bistånd i form av pengar till vård, amorteringar på huslån eller skolvavgifter. Förmånstagarna utses utifrån de ansökningsvideor de skickar in till redaktionen i vilka de argumenterar för sin status som behövande.

En svensk variant är *Sofias änglar i TV3*. Programmet hjälper människor som: förlorat sina jobb, riskerar att utförsäkras, står inför utsikten att få gå från hus och hem och inte får hjälp av sjukvården, försäkringskassan eller arbetsförmedlingen. Under programmets gång förbytts förtvivlan och desperation till hopp och glädje tack vare produktionsteamets bistånd. Fokus ligger inte bara på de behövandes glädje att få utan också på biståndsgivarnas tillfredsställelse över att ge.

Den här typen av reality-tv skapar på det här sättet en kontrast mellan bidrag till välfärden via skattsedeln och hjälp till behövande som ett personligen valt självförverkligandeprojekt. Hjälpen är alltid effektiv, både förmånstagare och hjälpare blir glada. "Volontärandan framhålls, inte bara som ett sätt att avbörda sig ett personligt eller ett samhälleligt ansvar, utan också som ett

sätt för medelklassen att maximera en självvald upplevelse och bekräfta värdet av sitt livsstilsval” , skriver Ouellette och Hay.

I slutkapitlet i *Den ofärdiga välfärden* pekade makarna Inghe på klassamhället och kapitalismens inneboende struktur som en förklaring till utsattheten i samhället. De drog slutsatsen att: ”om man ska kunna lösa alla dessa trängande problem, så måste välfärdspolitiken kompletteras med radikala åtgärder, riktade bland annat mot samhällets uppdelning i olika sociala klasser med oförenliga intressen och privilegier.”

I dokusåpans värld är dock den fattige sällan en medlem av en förfördelad klass vars fattigdom beror på ett tvingande strukturellt problem. Något välfärdssystem figurerar sällan i avsnitten och någon attack på ”samhällets uppdelning i olika sociala klasser” görs inte. I stället ägnar sig media i dokusåpans skepnad åt socialt arbete i egen regi. Kavka skriver: ”Reality-tv kliver in på den sociala scenen, tar den nedmonterade välfärdsstatens plats och börjar portionera ut välgörenhet och goda råd till utsatta medborgare”.

Medierna presenterar ämnen och socialpolitiska frågor på sådant sätt att vissa fasetter blir mer framträdande än andra; vissa orsakssammanhang lyfts fram och andra döljs; vissa lösningar framträder och andra syns inte alls. Genom att fokusera på vissa frågor på ett visst sätt, genom att presentera en viss specifik uppsättning orsaker till och lösningar på problem gör medieinnehållet på lång sikt vissa tankar kring välfärd och utsatthet lättare och mer naturliga att tänka än andra och vissa utsatta som mer självklara förmånstagare än andra.

I den granskande journalistiken framstår välfärdssystemet som defekt, men reparerbart. Dokusåporna förmedlar bilden av ett samhälle där välfärdsstaten misslyckas men mediefilantropin lyckas. I granskande journalistik skapas sympati för grupper som inte alltid blir föremål för sådan och inkluderar dem som

självklara förmånstagare av välfärdssystemet. Objekten för mediefilantropin är individer vars goda karaktär och egenskaper gör dem förtjänta av den hjälp som ges.

Den granskande journalistiken tenderar att lyfta fram enskilda fall och ge dem status av generella förhållanden och strukturella problem. Dokusåpan reducerar problematiken till individuella förhållanden. Samhället som förklaringsmodell och sociala krafter och processer lyser med sin frånvaro. Den granskande journalistikens lösning är skickligare, mer omdömesgilla och mer medkännande myndighetspersoner som följer och förbättrar regler och förordningar. Dokusåpan's lösningar är givmilda välgörare som organiserade av medieproduktionen fyller de utsattas behov, eller coacher som hjälper dem att ta itu med sina egna problem. I den granskande journalistiken är lösningen myndighetspersoner som skärper till sig. I dokusåpan är lösningen välgörare som ger och utsatta som tar emot, lyssnar, lär och lyder. Två medieformat, två välfärdsideologiska mönster.

Text: Magnus Danielson

Fil dr i journalistik och fil magi historia. Studierektor för journalistutbildningen vid Stockholms universitet

Bild: Frans Oddner

Ovanstående text finns i en längre version i den nyutkomna antologin *Den kantstötta välfärden*, med Hans Swärd som redaktör, utgiven av Studentlitteratur. SocialPolitik kommer att publicera alla antologins texter i korta versioner.

I slutet av 1960-talet, under rekordåren i svensk ekonomi, kom *Den ofärdiga välfärden* ut. Boken såldes i rekordupplagor och gjorde starkt avtryck i debatten om välfärdssamhället. Den blev en termometer på dåtidens välfärd och dess brister.

Nu har ett antal välfärdsforskare från flera olika discipliner gått samman för att analysera vad som hänt med utvecklingen på ett antal välfärdsområden under det gångna halvsekle.

luckor finns det i välfärden i dag? Vilka grupper känner främlingskap i det moderna samhället? Vilka ny-(gamla) utmaningar ställs välfärden inför? Vilka bilder ges av svensk välfärd i en tid då fakta tycks få allt mindre utrymme?

